

К.В. Терещенко

ВПЛИВ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРОФЕСІЙНИХ ЧИННИКІВ НА РІВЕНЬ РОЗВИТКУ ТОЛЕРАНТНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Терещенко К.В. Вплив організаційно-професійних чинників на рівень розвитку толерантності педагогічних працівників. У статті описано рівні розвитку основних видів толерантності педагогічних працівників. Проаналізовано вплив організаційно-професійних чинників на основні види та загальний показник толерантності педагогічних працівників. Констатовано вплив таких організаційно-професійних чинників, як посада, загальний стаж роботи, стаж роботи на посаді, тип освіти на окремі види та загальний показник толерантності педагогічних працівників. Встановлено, що найсильніше на показники толерантності педагогів впливає загальний стаж роботи, менший вплив здійснюють такі чинники, як посада, стаж роботи на посаді, тип освіти.

Ключові слова: толерантність, види толерантності, загальний показник толерантності, організаційно-професійні чинники, педагогічні працівники, заклади освіти.

Терещенко К.В. Влияние организационно-профессиональных факторов на уровень развития толерантности педагогов. В статье описано уровни развития основных видов толерантности педагогов. Проанализировано влияние организационно-профессиональных факторов на основные виды и общий показатель толерантности педагогов. Констатировано влияние таких организационно-профессиональных факторов, как должность, общий стаж работы, стаж работы в должности, тип образования на отдельные виды и общий показатель толерантности педагогов. Установлено, что сильнее всего на показатели толерантности педагогов влияет общий стаж работы, меньшее влияние оказывают такие факторы, как стаж работы в должности, тип образования и должность.

Ключевые слова: толерантность, виды толерантности, общий показатель толерантности, организационно-профессиональные факторы, педагогические работники, учебные заведения.

Постановка проблеми. В умовах посилення академічної мобільності та інтеграції в європейський освітній простір усе більше уваги приділяється розвитку толерантності освітян як невід'ємної складової організаційної культури закладу освіти. Унаслідок цього посилюється інтерес до організаційних чинників, які сприяють розвитку толерантності освітнього персоналу.

Аналіз останніх публікацій. Значення толерантності як соціально-психологічної характеристики особистості висвітлюють у своїх працях Г. Олпорт [4], Л.Е. Орбан-Лембрик [5], Л.Г. Почебут [7], Г.У. Солдатова та Л.А. Шайгерова [8]. За визначенням Г.У. Солдатової та Л.А. Шайгерової [8], толерантність – інтегральна характеристика індивіда, що визначає його здатність у проблемних та кризових ситуаціях активно взаємодіяти із зовнішнім середовищем з метою відновлення своєї нервово-психічної стійкості, успішної адаптації, недопущення конфронтації і розвитку позитивних взаємовідносин з собою та з навколишнім світом.

На особливе значення розвитку толерантності педагогічних працівників у сучасних умовах вказують у своїх працях дослідники О.В. Брюховецька [2], Л.М. Карамушка [3], М.Г. Константин та Г.В. Гушує [9], В.І. Полякова [6] та ін. Разом з тим, проблема пошуку

організаційно-професійних чинників розвитку толерантності освітнього персоналу в мультикультурному середовищі сучасних закладів освіти залишається відкритою, що й обумовлює вибір теми нашого дослідження.

Формулювання мети і завдань статті. Мета статті полягає в оцінці впливу організаційно-професійних чинників на основні види та загальний показник толерантності педагогічних працівників.

Виходячи із мети, завдання дослідження полягають у наступному:

1. Оцінити вираженість основних показників толерантності педагогічних працівників.
2. Проаналізувати вплив організаційно-професійних чинників (посада, загальний стаж роботи, стаж роботи на посаді, рівень освіти, тип освіти) на основні види та загальний показник толерантності педагогічних працівників.

Виклад методик і результатів дослідження. У дослідженні брали участь 306 педагогічних працівників загальноосвітніх навчальних закладів Київської області. З метою аналізу основних видів (міжпоколінна, ґендерна, міжособистісна, міжетнічна, міжкультурна, професійна, управлінська толерантність) та загального показника по видах толерантності використовувалась методика «Види та компоненти толерантності-інтолерантності» Г. Бардієр [1]. Аналіз організаційно-професійних чинників (посада, загальний стаж роботи, стаж роботи на посаді, рівень освіти, тип освіти) здійснювався за допомогою анкети-паспортички.

Математичну обробку даних проводили за допомогою пакета статистичних програм SPSS (версія 22). Для обробки даних використовували методи описового та дисперсійного аналізу.

Виконуючи перше завдання дослідження, проаналізовано рівні розвитку основних видів та загального показника толерантності педагогічних працівників (рис. 1). Найбільш вираженими виявилися міжособистісна, управлінська та міжпоколінна толерантність педагогічних працівників. Дещо менш розвинутими видами толерантності виступають міжкультурна, ґендерна, професійна та міжетнічна толерантність педагогів. Отже, толерантність педагогічних працівників найбільше проявляється у міжособистісному спілкуванні, а також у ставленні до осіб різного віку та осіб, які займають вищі посади у ієрархічній структурі закладу.

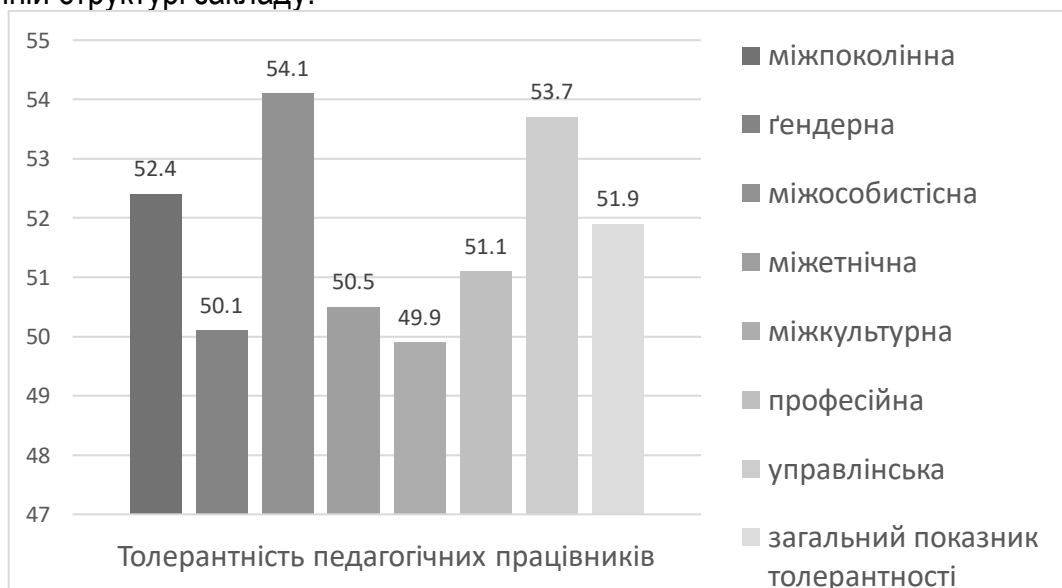

Рис. 1. Основні види та загальний показник толерантності педагогічних працівників

У ході виконання другого завдання дослідження проаналізовано вплив організаційно-професійних чинників (посада, загальний стаж роботи, стаж роботи на посаді, рівень освіти, тип освіти) на види та загальний показник толерантності педагогів. Слід зауважити, що не встановлено впливу організаційно-професійних чинників на рівень гендерної та міжетнічної толерантності педагогів.

Встановлено, що посада впливає на рівень управлінської толерантності педагогічних працівників ($p < 0,05$). Зокрема, показник управлінської толерантності керівників закладів освіти виявився значно більшим, ніж рядових працівників (рис. 2). Звертає на себе увагу той факт, що працівники середньої школи виявилися менш толерантними, ніж працівники початкової та старшої школи.

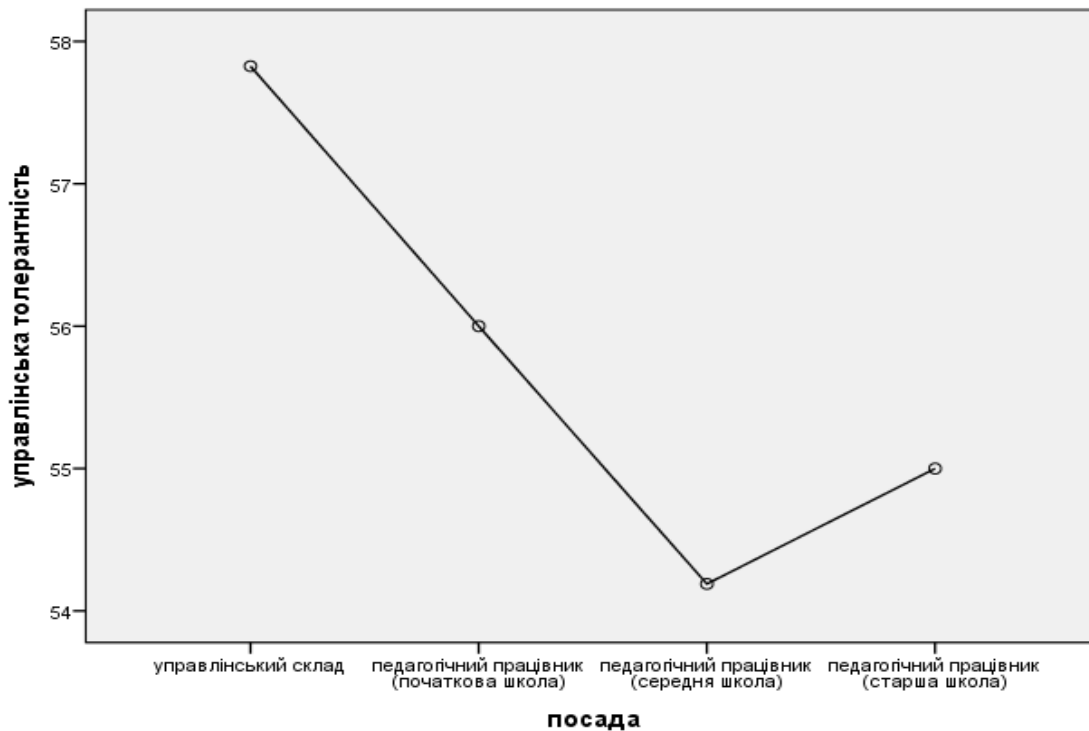

Рис. 2. Вплив посади на рівень управлінської толерантності педагогічних працівників

Наступним кроком дослідження був аналіз впливу загального стажу роботи на рівень толерантності педагогічних працівників. Встановлено, що загальний стаж роботи впливає на рівень міжпоколінної, міжкультурної, професійної толерантності та загального показника толерантності педагогів. Зокрема, на рис. 3 показано, що рівень міжпоколінної толерантності педагогів зі збільшенням стажу роботи зростає та досягає максимуму у працівників зі стажем 16-25 років, потім різко знижується та досягає мінімальних значень у працівників із загальним стажем роботи понад 35 років ($p < 0,01$).

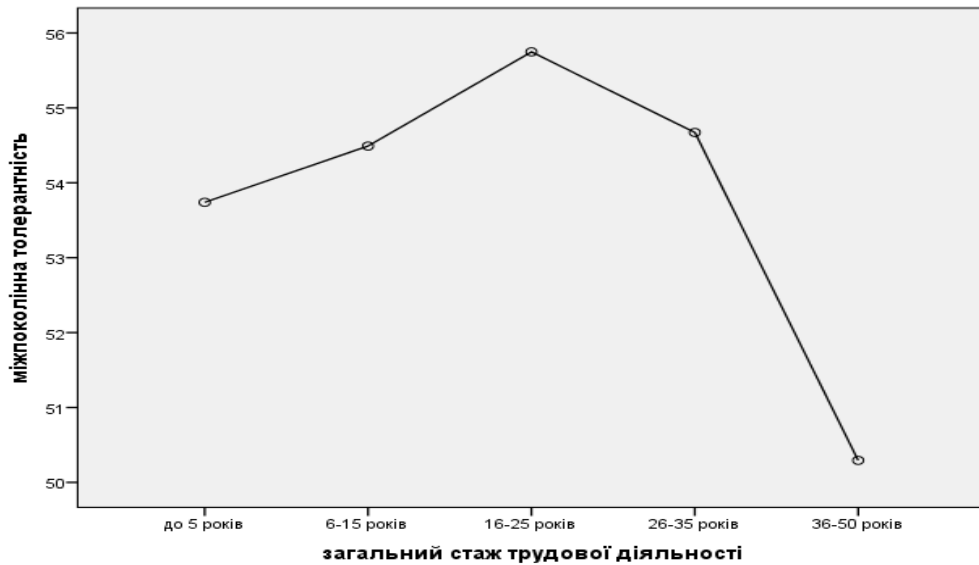

Рис. 3. Вплив загального стажу роботи на рівень міжпоколінної толерантності педагогічних працівників

Подібна закономірність спостерігається також щодо впливу загального стажу роботи на рівень міжкультурної толерантності педагогічних працівників (рис. 4). Отже, найбільш толерантні до представників інших культур працівники зі стажем 16-25 років, найменше – працівники за стажем понад 35 років ($p < 0,05$).

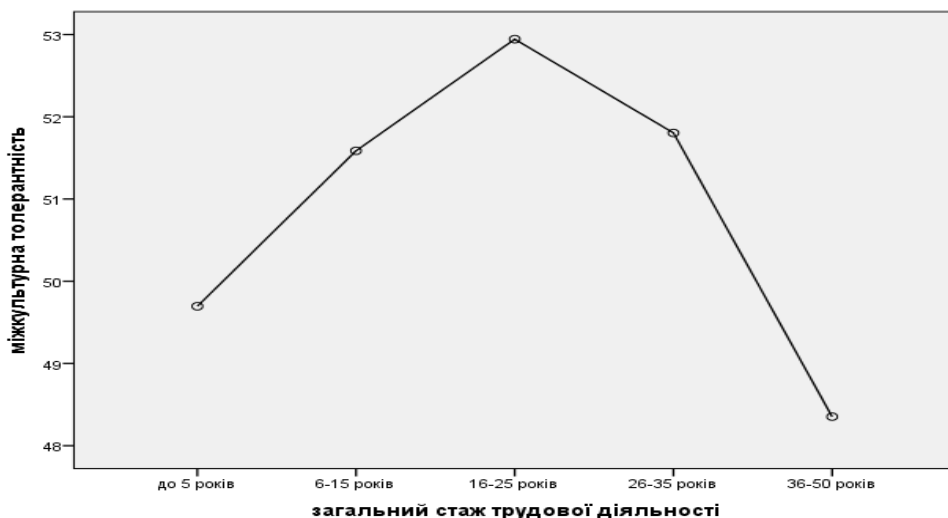
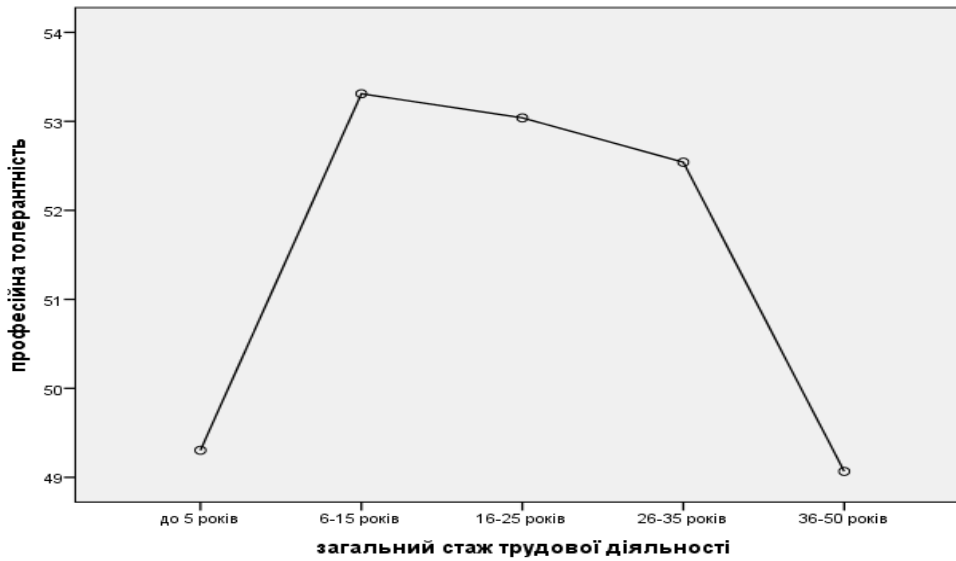

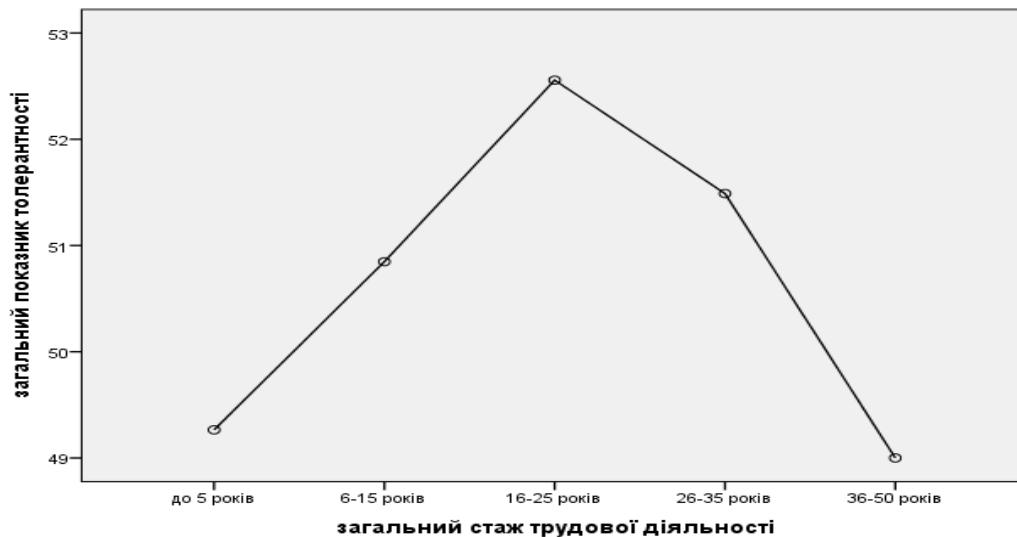
Рис. 4. Вплив загального стажу роботи на рівень міжкультурної толерантності педагогічних працівників

Встановлено також вплив загального стажу роботи на рівень професійної толерантності педагогічних працівників. Як видно з рис. 5, зі збільшенням стажу роботи показники професійної толерантності зростають, та досягають максимальних значень у працівників зі стажем 6-15 років, потім поступово знижуються до мінімуму у працівників із загальним стажем роботи понад 35 років ($p < 0,05$).

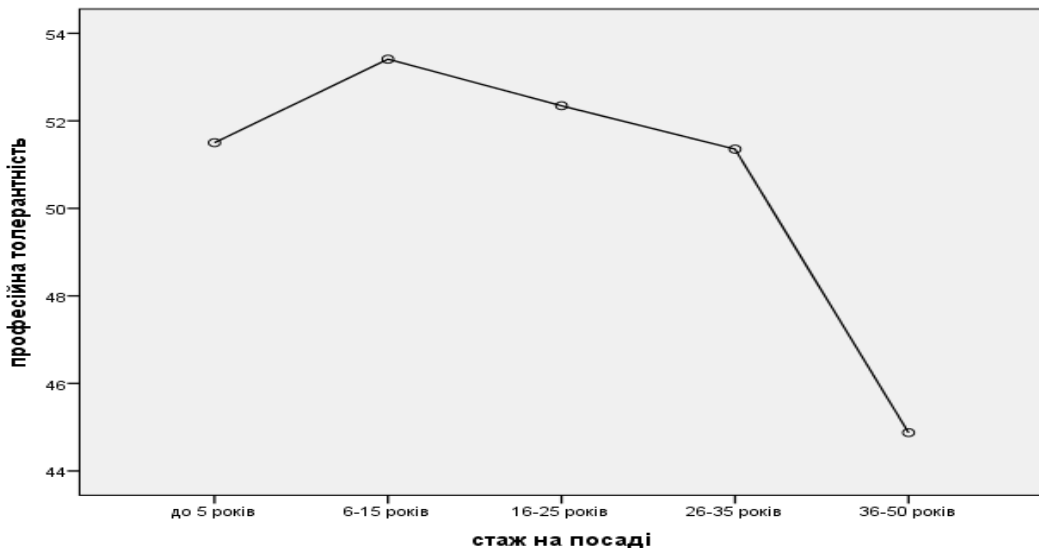
Рис. 5. Вплив загального стажу роботи на рівень професійної толерантності педагогічних працівників

Як свідчать результати дослідження, стаж роботи впливає на загальний показник толерантності педагогів. Дійсно, як видно з рис. 6, зі збільшенням загального стажу роботи спостерігається зростання загального показника толерантності, який досягає максимальних значень у працівників зі стажем 16-25 років, після чого він знижується до мінімуму у працівників із загальним стажем роботи понад 35 років ($p < 0,01$).

Рис. 6. Вплив загального стажу роботи на загальний показник толерантності педагогічних працівників

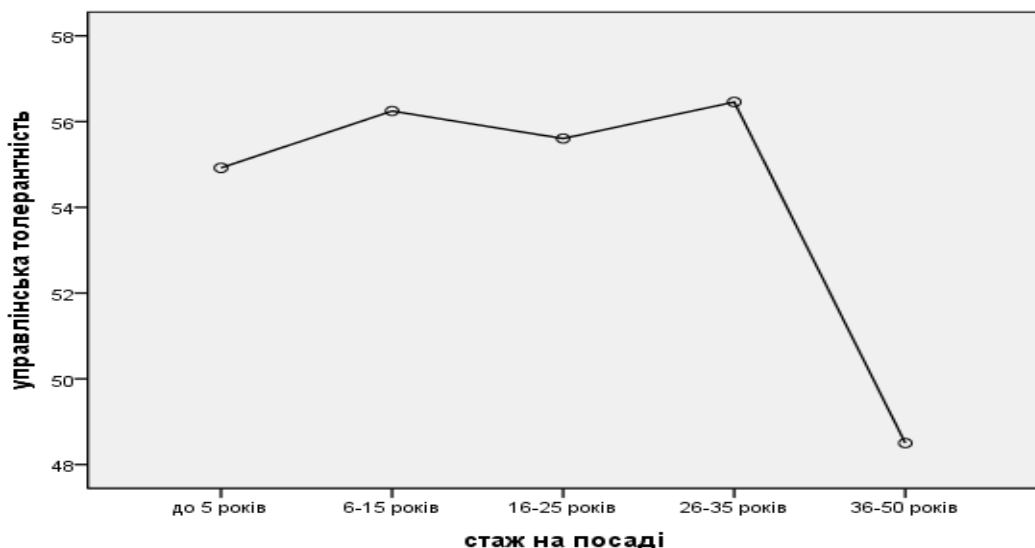
Подібно до загального стажу роботи, констатовано вплив стажу роботи на посаді на вираженість окремих видів толерантності педагогічних працівників. Зокрема, на рис. 7 показано, що зі збільшенням стажу роботи на посаді до 6-15 років рівень професійної толерантності педагогів зростає, після чого починає знижуватись, досягаючи мінімуму в кінці професійної кар'єри ($p < 0,05$).

Рис. 7. Вплив стажу роботи на посаді на рівень професійної толерантності педагогічних працівників

Окрім того, встановлено вплив стажу роботи на посаді на вираженість управлінської толерантності педагогічних працівників (рис. 8). Констатовано, що зі збільшенням стажу роботи на посаді до 6-15 років рівень управлінської толерантності педагогів зростає, після чого до 26-35 років перебування на посаді майже не змінюється, після чого починає різко знижуватися ($p < 0,05$).

Отже, виявлені закономірності полягають в тому, що наявність досвіду роботи сприяє розвитку толерантності педагогічних працівників, але після 35-40 років загального стажу та стажу на посаді показники толерантності значно знижуються, що може бути обумовлено загальною втомою, професійними деформаціями, професійним вигоранням працівників та іншими причинами.

Рис. 8. Вплив стажу роботи на посаді на рівень управлінської толерантності педагогічних працівників

Наступним кроком дослідження був аналіз впливу рівня і типу освіти на показники толерантності педагогів. Слід констатувати відсутність впливу такого чинника, як рівень освіти, на показники толерантності педагогів.

Що стосується типу освіти, то встановлено його вплив на міжособистісну толерантність педагогічних працівників. Зокрема, як можна побачити на рис. 9, найбільш розвинутою виявилася міжособистісна толерантність працівників з гуманітарною та юридично-економічною освітою, найменш цей вид толерантності представлений в працівників з природничою освітою ($p < 0,05$).

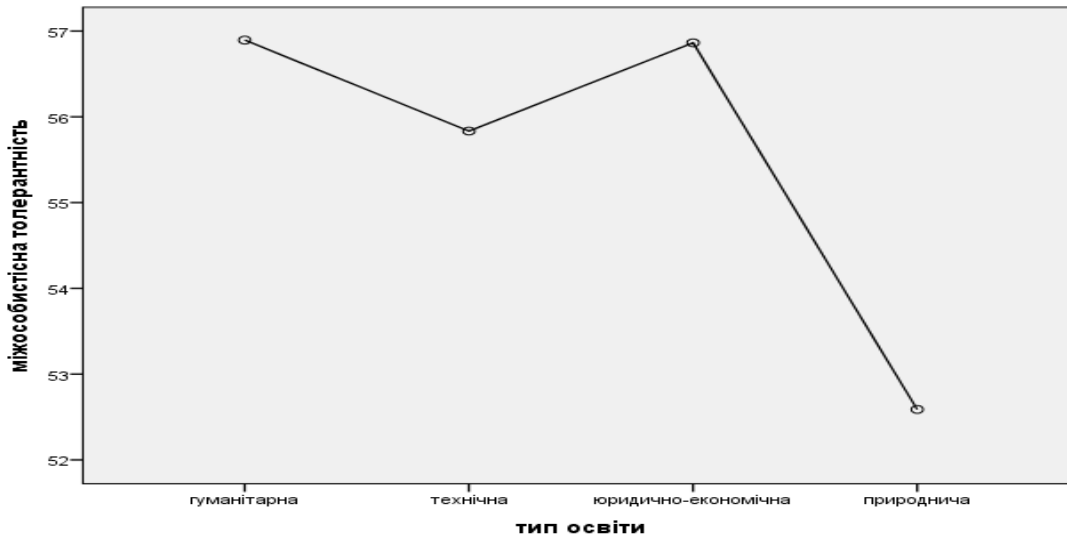

Рис. 9. Вплив типу освіти на рівень міжособистісної толерантності педагогічних працівників

За результатами дослідження виявлено вплив типу освіти на загальний показник толерантності педагогів. У цілому, як видно з рис. 10, найбільш толерантними виявилися педагогічні працівники з гуманітарною та технічною освітою, найменш – з природничою та юридично-економічною освітою ($p < 0,05$).

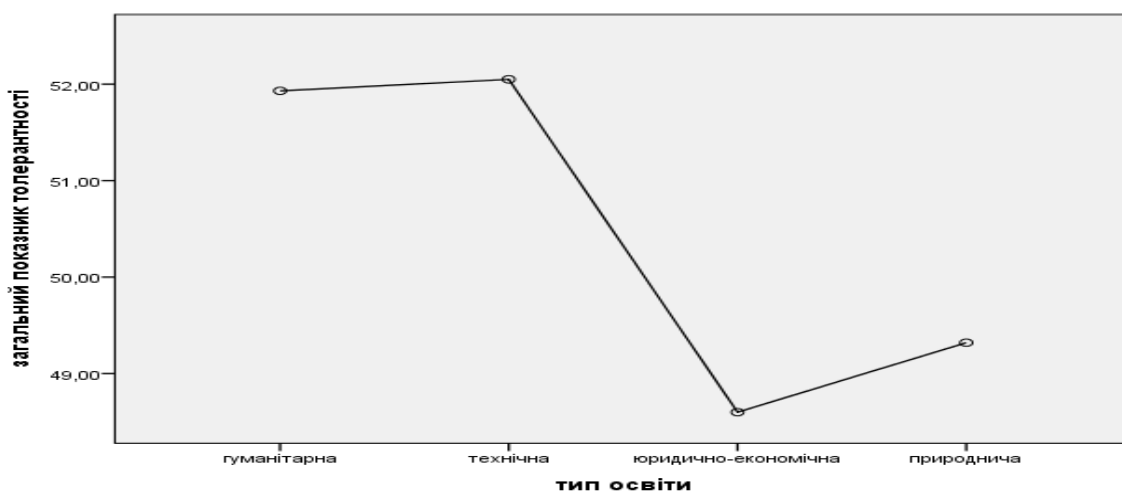

Рис. 10. Вплив типу освіти на загальний показник толерантності педагогічних працівників

Таким чином, констатовано вплив організаційно-професійних чинників (посада, загальний стаж роботи, стаж роботи на посаді, тип освіти) на окремі види та загальний показник толерантності педагогічних працівників. Найсильніше на показники толерантності педагогів впливає загальний стаж роботи, менший вплив здійснюють такі чинники, як стаж роботи на посаді, тип освіти та посада.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отримані результати дозволяють зробити наступні висновки:

1. Найбільш вираженими видами толерантності виявилися міжособистісна, управлінська та міжпоколінна толерантність педагогічних працівників.

2. Встановлено вплив організаційно-професійних чинників (посада, загальний стаж роботи, стаж роботи на посаді, тип освіти) на окремі види та загальний показник толерантності педагогічних працівників.

3. Показано, що найбільше на показники толерантності педагогів впливає загальний стаж роботи, менш значний вплив здійснюють такі чинники, як стаж роботи на посаді, тип освіти та посада.

4. Констатовано, що наявність досвіду роботи сприяє розвитку толерантності педагогічних працівників, разом з тим після тридцяти п'яти років стажу показники толерантності значно знижуються.

У подальшому, на наш погляд, доцільною є розробка програми психологічного забезпечення розвитку толерантності педагогічних працівників з урахуванням вищезгаданих організаційно-професійних чинників.

Список використаних джерел

1. Бардиер Г.Л. Социальная психология толерантности / Г.Л. Бардиер. – СПб.: Изд-во СПбГУ, 2005. – 188 с.
2. Брюховецька О.В. Проблема професійної толерантності керівників освітніх організацій / О.В. Брюховецька // Вісник післядипломної освіти: зб. наук. праць / Ун-т менедж. освіти НАПН України / [редкол.: О.Л. Ануфрієва та ін.]. – К., 2005. – Вип. 3 (16) / [голов. ред. В.В. Олійник]. – 2011. – С. 214–219.
3. Карамушка Л.М. Психологія управління: навч. посіб. / Л.М. Карамушка. – К.: Міленіум, 2003. – 421 с.
4. Олпорт Г. Толерантная личность / Г. Олпорт // Национальный психологический журнал. – 2011. – №2(6). – С. 155–159.
5. Орбан-Лембрик Л. Толерантність як основа адекватних взаємин у полікультурному світі / Л. Орбан-Лембрик // Соціальна психологія. – 2008. – №4. – С. 73–85.
6. Полякова В.І. Соціально-психологічні проблеми розвитку гендерної толерантності педагогічних працівників / В.І. Полякова // Актуальні проблеми психології: зб. наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України / [ред. кол.: С.Д. Максименко (гол. ред.) та ін.]. – Т. I: Організаційна психологія. Соціальна психологія. Економічна психологія / за ред. С.Д. Максименка, Л.М. Карамушки. – К.-Алчевськ: ЛАДО, 2014. – Вип. 40. – С. 156-160.
7. Почебут Л.Г. Кросс-культурная и этническая психология: учебное пособие / Л.Г. Почебут. – СПб.: Питер, 2012. – 336 с.
8. Психодиагностика толерантности личности / под ред. Г.У. Солдатовой, Л.А. Шайгеровой. – М.: Смысл, 2008. – 172 с.
9. Constantine, M.G. School counselors' ethnic tolerance attitudes and racism attitudes as predictors of their multicultural case conceptualization of an immigrant student / M.G. Constantine, G.V. Gushue // Journal of counseling & development. – 2003. – V. 81. – P. 185-190.

References transliterated

1. Bardier G.L. Sotsialnaya psihologiya tolerantnosti / G.L. Bardier. – SPb. : Izd-vo SPbGU, 2005. – 188 s.
2. Briukhovetska O.V. Problema profesiinoi tolerantnosti kerivnykiv osvitnikh orhanizatsii / O.V. Briukhovetska // Visnyk pisladyplomnoi osvity: zb. nauk. prats / Un-t menedzh. osvity NAPN Ukrainy / [redkol.: O.L. Anufriieva ta in.]. – K., 2005. – Vyp. 3 (16) / [holov. red. V.V. Oliinyk]. – 2011. – S. 214–219.
3. Karamushka L.M. Psykholohiia upravlinnia : navch. posib. / L.M. Karamushka. – K.: Milenium, 2003. – 421 s.
4. Olport G. Tolerantnaya lichnost / G. Olport // Natsionalnyiy psihologicheskii zhurnal. – 2011. – №2(6). – S. 155–159.
5. Orban-Lembryk L. Tolerantnist yak osnova adekvatnykh vzaiemyn u polikulturnomu cviti / L. Orban-Lembryk // Sotsialna psykholohiia. – 2008. – №4. – S. 73–85.
6. Poliakova V.I. Sotsialno-psykholohichni problemy rozvytku gendernoi tolerantnosti pedahohichnykh pratsivnykiv / V.I. Poliakova // Aktualni problemy psykholohii: zb. naukovykh prats Instytutu psykholohii imeni H.S. Kostiuka NAPN Ukrainy / [red. kol.: S.D. Maksymenko (hol. red.) ta in.]. – T.I: Orhanizatsiina psykholohiia. Sotsialna psykholohiia. Ekonomichna psykholohiia / za red. S.D. Maksymenka, L.M. Karamushky. – K.-Alchevsk: LADO, 2014. – Vyp. 40. – S. 156-160.
7. Pochebut L.G. Kross-kulturnaya i etnicheskaya psihologiya : uchebnoe posobie / L.G. Pochebut. – SPb.: Piter, 2012. – 336 s.
8. Psihodiagnostika tolerantnosti lichnosti / pod red. G.U. Soldatovoy, L.A. Shaygerovoy. – M.: Smyisl, 2008. – 172 s.
9. Constantine, M.G. School counselors' ethnic tolerance attitudes and racism attitudes as predictors of their multicultural case conceptualization of an immigrant student / M.G. Constantine, G.V. Gushue // Journal of counseling & development. – 2003. – V. 81. – P. 185-190.

Tereshchenko. K.V. The influence of organizational and professional factors on the level of pedagogical workers' tolerance. The article describes the levels of development of the main types of teaching staff's tolerance. The author analyzed the influence of organizational and professional factors on the main types and the general indicator of pedagogical workers tolerance. The influence of such organizational and professional factors as position, general work experience, work experience at the position, education type on individual types and the general indicator of pedagogical workers' tolerance has been detected.

It has been found that the indicators of teachers' tolerance were most influenced by the general work experience and less influenced by such factors as position, work experience at the position and type of education. It has been stated that work experience contributed to the development of teaching staff's tolerance, however, after thirty-five years of work experience indicators of tolerance were shown to significantly reduce. The influence of education type on the general indicator of teachers' tolerance was discovered. The pedagogical workers with humanitarian and technical education were more tolerant than the ones with natural, legal and economic education. To our opinion, it is expedient to develop a program of psychological support for pedagogical workers' tolerance formation taking into account the above-mentioned organizational and professional factors.

Key words: tolerance, types of tolerance, general indicator of tolerance, organizational and professional factors, pedagogical workers, educational institutions.